דרשוני כרך א — ויצא יעקב

ויצא יעקבנעמה שקד

שתי יציאות יצא יעקב: אחת מרחם אמו, שנאמר 'ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו' (בראשית כה, כו) ואחת מרחם עירו, שנאמר 'ויצא יעקב מבאר שבע' (שם, כח, י).משיצא מרחם אמו, חזר ונתכנס באוהליה, שנאמר 'ויעקב איש תם ישב אהלים' (שם, כה, כז) – תם כתינוק ויושב מקופל כפנקס.עד שאחזה יד בציצת ראשו וטלטלתו: 'קום ברח לך' (שם, כז, מג).שמע בת קול שאומרת 'ברח דודי ודמה לך לצבי' (שיר השירים ח, יד), וכנגדה בת קול חוזרת ואומרת 'לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים... נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דדי לך' (שם, ז, יב-יג). ידע בעצמו ובבשרו שהגיעה שעתו לצאת אל העולם. 'ויצא יעקב... וילך חרנה... וילן שם...'

דבר אחר:'ויצא יעקב' – הוא שאמר בו אלוהים לאברם 'כי אם אשר יצא ממעיך' (בראשית טו, ד).ולא ממעיה של רבקה יצא? אתמהא! והכתיב 'ושני לאמים ממעיך יפרדו' (שם, כה, כג).אלא כל אותן שנים היה יעקב נתון במעי אברהם כיונה במעי הדגה, עוסק בתורה ושתי עיניו כשתי שמשות ואין הנפש מבקשת לה דבר אחר.כיוון שראה כך המקום ברוך הוא, אמר: 'לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך' (שם, טו, ד) – שאין ירושה בלא יציאה. מה עשה? 'ויוצא אתו החוצה' (שם, טו, ה) – הוליך אותו מתוך מעיו של אברהם כבמנהרת אפלה, 'ויאמר הבט נא השמימה' (שם) – יצא ונפרשו לפניו שמים רחבים ועמוקים ואותיות מרוקמות בהם כאור זרוע, ומבטו היה מנביט בהן ציצים ורימונים.'ויחלם והנה... ראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו' (שם, כח, יב). בו – ביעקב, עולים ורדים, בתוך גופו, סנה בוער ואותיות פורחות והוא נודע בשערים.

דבר אחר:ויצא יעקב מבאר שבע הה"ד ונהר יצא מעדן וגו'. ויעקב איהו נהרא דנגיד ונפיק מגו באר (ס"א דההוא עדן) סתימא וטמירא. פתחת אילנא (דחיי) ואמרת מעדן מאי מעדן. דא איהי שרה דאתמר בה אחרי בלותי היתה לי עדנה. בקדמיתא קא הוינא כבאר סתימא וריקניא והשתא הא אתערת רחמי ואתעבידת עדן ואפיקת מיין דילה לאתרוי בהון ולאתעדנא בהון. תו בספרי קדמאי חמינן עדנה דא איהי אמיה דאברהם. אהדרנא ואמינא ת"ח מגו ההוא נביעא דקיק וגניז מגו באר דאתרויא ושבעא אתנגיד יעקב ונפק לעלמא. מאי כתיב לבתר וירא והנה באר בשדה וגו' ויגל את האבן וגו'. אלמלא נפק איהו בגרמיה לא הוה בידיה למיחמי להאיא באר סתימאה וכ"ש לגללא אבנא מפומהא. בגין דיצא הוה אזיל כנהר שוטף וע"ד להשקות. מאי להשקות. דכתיב כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים. לאשקאה לכל עדרין לכל אינון נעדרין דאסתימו ואתעלמו חיליהון. ויעקב איהו דגלי לון ואפיק לון לעלמא. כד אמינא דא בכינא ואמינא בליבאי בג"כ כד נפיק בר נש מבאר

דיליה ואתפתחו מעיינוי לא ליהוי בעדונא דיליה בלחודוי אלא אית ליה למיזל ולאסתכלא בעלמא ובבני נשא בעינא פקיחא למיהב מגויה לאחרינא. לאשקאה להון ולאתערא להון והיינו וילך חרנה. זכאה חולקיה מאן דעביד הכי דמקיים בנפשיה ונחל עדניך תשקם.

תרגום:'ויצא יעקב מבאר שבע' (בראשית כח, י) – זהו שכתוב: 'ונהר יצא מעדן [להשקות את הגן]' (שם, ב, י). ויעקב הוא הנהר המושך ויוצא מתוך באר [נוסח אחר: של אותו עדן] סתומה וטמירה.פתחה אילנה [אילנא דחיי – עץ החיים] ואמרה: 'מֵעֵדֶן' – מהו מֵעֵדֶן? זו היא שרה, שנאמר בה 'אחרי בלתי היתה לי עדנה' (שם, יח, יב) – בתחילה הייתי כבאר סתומה וריקנית, ועתה הרי התעוררה רחמי ונעשתה עדן ומוציאה מימיה לרוות בהם ולהתעדן בהם. עוד: בספרים קדמונים ראינו – עדנה היא אמו של אברהם.חזרתי ואמרתי: בוא וראה, מתוך אותה נביעה דקיקה וגנוזה, מתוך באר שרוותה ושבעה, נמשך יעקב ויצא לעולם. מה כתוב לאחר מכן – 'וירא והנה באר בשדה' וגו' (שם, כט, ב), 'ויגל את האבן [מעל פי הבאר]' וגו' (שם, כט, י). אלמלא יצא הוא בעצמו – לא היה בידו לראות אותה באר סתומה, וכל שכן לגול את האבן מפיה. מפני שיצא – היה הולך כנהר שוטף, ועל כן 'לְהַשְׁקוֹת' (שם, ב, י). מהו 'להשקות'? שכתוב: 'כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים' (שם, כט, ב) – להשקות לכל העדרים, לכל אותם נעדרים שנסתמו ונעלמו כוחותיהם, ויעקב הוא שמגלה אותם ומוציאם לעולם.כאשר אמרתי זאת, בכיתי ואמרתי בלבי: מפני כך, כאשר יוצא אדם מבארו ונפתחים מעייניו – לא יהא בעידון שלו לבדו, אלא יש לו ללכת ולהסתכל בָּעולם ובבני אדם בעין פקוחה, לתת מתוכו לאחרים, להשקות להם ולעוררם, וזהו 'וילך חרנה' (שם, כח, י).אשרי חלקו מי שעושה כך, שמקיים בנפשו 'ונחל עדניך תשקם'! (תהלים לו, ט).

מדרש זה נכתב במקור בארמית במסגרת 'בית מדרש כותבים' של בית המדרש אלול בירושלים, ותורגם לעברית בעבור קובץ זה.

מקופל כפנקס – על פי בבלי, נדה ל, ע"ב. ושתי עיניו – פרקי דרבי אליעזר, ט: 'והיו שתי עיניו של דג כחלונות אמפומיות מאירות ליונה'. אותיות פורחות – על פי בבלי, עבודה זרה יח, ע"א. נודע בשערים – על פי זוהר, חלק א קג, ע"ב [תרגום]: 'שהוא יודע ומשיג לפי מה שמשער בלבו'. ונהר יוצא מעדן... הוא הנהר המושך ויוצא – על פי הזוהר [למשל: אדרא זוטא, ח"ג רצ עמוד ב]. עדנה היא אמו של אברהם – ספר היובלים יא, יד-טו.